

УДК 378.147:504

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Щербак І.М.

У статті наведена характеристика і особливості застосування сучасних педагогічних технологій в екологічній підготовці майбутнього вчителя.

Ключові слова: педагогічна технологія, екологічна підготовка, майбутній вчитель, екологоорієнтоване освітнє середовище.

В статье содержится характеристика и особенности использования современных педагогических технологий в экологическом образовании будущих учителей.

Ключевые слова: педагогическая технология, экологическая подготовка, будущий учитель, экологоориентированная образовательная среда.

The article sets forth characteristic features and peculiarities of using modern pedagogical technologies in ecological education of future teachers.

Key words: pedagogical technology, ecological education, future teacher, eco-friendly educational environment.

Постановка проблеми. В сучасному світі екологічні проблеми набули глобального розмаху, а саме відбувається деградація екологічних систем та поступове виснаження природних ресурсів. В.І.Вернадський зазначав, що в останні десятиріччя велика небезпека втратити життєве середовище існування на планеті спонукала багатьох країн звернути увагу на екологічні проблеми [3, с. 61]. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті зазначила, що на сьогодні одним із пріоритетних напрямків розвитку освіти є “екологічне, етичне й естетичне виховання й формування високої гуманістичної культури особистості, здатності протидіяти бездуховності” [6, с. 43].

Розуміння поступового назрівання кризи спонукає до пошуку принципово нових підходів у стосунках людини і природи. Це, зокрема, призвело до розгляду питання про перехід людства на шлях сталого розвитку, який розуміється як економічно, соціально і екологічно збалансований розвиток тих чи інших територій і розташованих на них міських і сільських поселень, спрямований на узгоджене формування та функціонування їхньої економічної, соціальної і екологічної складових на основі раціонального використання всіх видів ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних тощо).

Згідно з концепцією переходу сучасної цивілізації до стійкого розвитку мова йде про гармонізацію соціально-економічного й екологічного розвитку, про врахування інтересів і потреб не тільки теперішніх, але й майбутніх поколінь. У концепції

вказано: “Головною умовою переходу сучасного суспільства до стійкого розвитку – зміна змісту, цілей освіти, які враховують ціннісні настанови, мотиви життєдіяльності людини” [1, с. 17].

Сучасне становлення нової системи освіти повинно сприяти змінам моральних цінностей та пріоритетів. Одним з головних завдань є виховання та навчання тих, хто зможе ефективно і бережно використовувати природні ресурси, свідомо ставитись до майбутнього, власного здоров'я та розвитку. Дуже важливо, щоб майбутній вчитель мав не тільки всебічні знання, а й у подальшому став фахівцем, знань і вмінь якого гостро потребує суспільство.

Тільки через процес навчання і виховання людство в змозі виробляти необхідну інформацію, яка реально створить умови для сталого еколого-економічного розвитку людства. В основу такого розвитку має бути закладено екологічну підготовку.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми взаємин людини з навколишнім природним середовищем та питання екологічної освіти і виховання підростаючого покоління досліджувалися багатьма авторами, а саме в таких напрямках: теоретичні засади сталого розвитку людства і природи (В.Бровдій, М.Голубець, Ю.Злобін, М.Кисельов, М.Моїсєєв, К.Ситник, Д.Урсул та інші); дослідження питань формувань екологічної культури (В.Крисаченко, Б.Ліхачов та інші); мета, завдання і принципи шкільної екологічної освіти (О.Захлебний, І.Зверев, Б.Іоганзен, І.Лаптев, І.Суравегіна та інші); механізми формування екологічного мислення (С.Дерябо, В.Скребець, В.Ясвін та інші); філософські

дослідження екології суспільства і особистості (Ф.Гренок, Е.Гірусов, Л.Коган).

До найбільш відомих авторів сучасних педагогічних технологій за кордоном належать Дж.Керол, Б.Блум, Г.Гейс, П.Мітчел, В.Коскарелі та ін. Теорія і практика здійснення технологічних підходів до навчання відображена в наукових роботах В.Безпалька, В.Гузєєва, В.Євдокимова, В.Лозової, О.Пехоти, І.Прокопенка, Г.Селевка, С.Сисоевої та інших.

Освітнє середовище дає можливість краще реалізувати завдання екологічної освіти, що спонукає до необхідності створення специфічного екологоорієнтованого середовища. Методологічною основою для його конструювання є загальнотеоретичний підхід до змісту і організації екологічної освіти закладений в працях Л.Білик, Ю.Бойчука, С.Дерябо, І.Зверева, А.Захлебного, Б.Ліхачова, Л.Лук'янової, О.Плахотник, Г.Пустовіта, А.Степанюк, І.Суравегиної, С.Шмалей та ін.

Мета статті – розглянути та теоретично довести значення педагогічних технологій в екологічній підготовці майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Екологічна підготовка – це психолого-педагогічний процес, що має на меті цілеспрямоване формування екологічно компетентної особистості. Найважливішим завданням екологічної підготовки є засвоєння людиною екологічної моралі, етики ставлення людини до природи.

Основою екологічної підготовки є необхідність впровадження інтегративного підходу до екологічної освіти, який має декілька етапів: формування мотивів прагнення й інтересу до пізнання об'єктів, явищ живої природи і людини; розвиток пізнавального інтересу на основі дослідження діяльності людини як екологічного чинника, початкової характеристики екологічних проблем та уявлень про прогнозування можливих змін у природних системах; розгляд сучасних екологічних проблем та шляхів їх розв'язання; розкриття наукових основ оптимізації взаємодії людини і суспільства з екологічними системами на базі ідей охорони природи, керованої еволюції і перетворення біосфери на ноосферу; практичне оволодіння нормами і правилами поведінки в природному середовищі. Саме така послідовність вивчення взаємозв'язків людини і природи дає можливість поглибити знання за допомогою встановлення залежності між біосистемами і людською діяльністю та сприяє зростанню інтересу до екологічних проблем і потреб особистої участі в їх розв'язанні.

В силу міжгалузевого характеру екологічних проблем екологічна підготовка майбутнього вчителя повинна здійснюватись, в основному, на рівні фахової підготовки. Кожна спеціалізація ставить свої специфічні завдання і потребує свого підходу. Здійснити якісну екологічну підготовку майбутнього вчителя можна через застосування сучасних педагогічних технологій.

У літературі існує досить багато означень поняття "педагогічна технологія" [2, с. 21]. За визначенням І.Прокопенка і В.Євдокимова, педагогічна технологія – це система науково обґрунтованих дій і взаємодій елементів навчального процесу, здійснення яких гарантує досягнення поставлених цілей навчання [8, с. 7]. За роботами Н.Боритко педагогічна технологія – це система теоретично обґрунтованих прин-

ципів і правил, а також відповідних їм прийомам і методам ефективного досягнення педагогом цілей навчання, виховання і розвитку суб'єктів навчання. Створення технологій є одним із способів творчого самовираження і росту майстерності педагога; при цьому вони повинні відповідати ознакам педагогічної технології.

Як і будь-які технології, педагогічні технології так само можуть бути традиційними та інноваційними, відсталими та прогресивними тощо.

До умов, які забезпечують оптимальність застосування технології багатозарового аналізу, можна віднести наступне: розуміння вихованості суб'єкта навчання не як ступеня відповідності деякому стандарту, яка виражена в кількісних характеристиках, а як динаміки його включення в культуру, формування ціннісних ставлень до навколишнього середовища і самого себе; таке розуміння базується на визнанні права людини на вільний вибір свого життєвого шляху і великої кількості варіацій способу життя; врахування сильного соціального впливу мікросередовища та екологоорієнтованого середовища; висока науково-педагогічна кваліфікація педагога, який здійснює контроль виховного процесу.

Сьогодні досить актуальною є технологія проблемного навчання. Його основою є тренінгові методи. Тренінг – це форма проблемного навчання, що орієнтована на вирішення і закріплення ефективних моделей поведінки, максимально активну участь майбутнього вчителя, взаємообмін досвідом та використання ефективної групової взаємодії.

В системі екологічної підготовки майбутнього вчителя місце тренінгу – це заплановані та систематичні зусилля з розвитку та вдосконалення знань, навичок, вмінь та настанов людини за допомогою емпіричних засобів навчання. В ході тренінгу набуваються знання та навички для ефективного вирішення певного завдання. В умовах еколого-психологічного тренінгу здійснюється корекція екологічної свідомості його учасників.

Розглянемо деякі з таких методик: метод екологічних асоціацій (педагогічна актуалізація асоціативних зв'язків між різними психічними образами у контексті порушеної екологічної проблеми); метод художньої репрезентації природних об'єктів (актуалізація художніх компонентів уявлення світу природи засобами мистецтва); метод екологічної лабілізації (цілеспрямована корекція дії на певні взаємозв'язки в образі світу особистості, внаслідок чого виникає психологічний дискомфорт, зумовлений розумінням неефективності усталених стратегій індивідуальної екологічної діяльності); метод екологічної ідентифікації (педагогічна актуалізація особистості причетності людини до того чи іншого природного об'єкта, ситуацій, обставин, в яких він перебуває); метод екологічної рефлексії (педагогічна актуалізація самоаналізу, осмислення людиною своїх дій та вчинків щодо їх екологічної доцільності); метод екологічної емпатії (педагогічна актуалізація співпереживання людини за стан природного об'єкта, а також співчуття йому); метод екологічної турботи (педагогічна актуалізація екологічної активності особистості, спрямованої на надання допомоги і сприяння благау природних об'єктів. Цей метод стимулює прояви співчуття, підтримки, опіки, тобто діяльної

участі в життєвих ситуаціях природних об'єктів); метод ритуалізації екологічної діяльності (педагогічна організація традицій і ритуалів, пов'язаних з діяльністю, спрямованою на світ природи); метод екологічних експектацій (педагогічна актуалізація емоційно насичених очікувань майбутніх контактів особистості зі світом природи) [4, с. 85].

Серед провідних технологій, максимально спрямованих на пробудження та розвиток особистості, є технологія проектного навчання. Проект – це самодіяльність суб'єктів навчання, конкретна практична творча справа, поетапний рух до мети, поставленої та усвідомленої. Екологічний проект – це конкретна практична справа, спрямована на розв'язання місцевих екологічних проблем, формування особистості, оволодіння навичками управління проектами, основами менеджменту. Розробка та реалізація екологічних проектів повною мірою дозволяє впроваджувати в систему освіти відповідно до концепції збалансованого розвитку природи та суспільства.

Особливого значення набуває метод педагогічно організованого засвоєння суб'єктом навчання інформації довкілля через екологічний проект, який формує екологічну культуру, екологічну свідомість, екологічну поведінку, екологічне мислення. Формування нового екологічного мислення та екологічної свідомості молоді – це складний творчий процес, матеріалістична основа формування якого дозволяє майбутнім педагогам пройти шлях пізнання екологічних законів і закономірностей, формує в них новий екологічний світогляд і особливу відповідальність у вирішенні екологічних проблем.

В екологічному навчанні та вихованні широко використовують ділові ігри, які характеризуються моделюванням і програванням професійних ситуацій. Їх суть полягає у навчанні професійної діяльності через її моделювання, близьке до реальних умов, з обов'язковим розгалуженим динамічним розвитком ситуації, завдання, проблеми, яка вирішується. Від інших методів активного навчання ділова гра

відрізняється тим, що у цьому разі використовується модель системи ситуацій. Таке живе моделювання має цілу низку переваг. Уміння аналізувати ситуацію, знайти у ній вирішальну ланку, обґрунтувати рішення та організувати їх виконання – невід'ємна професійна риса майбутнього педагога. Використання ділових ігор сприяє розвитку у майбутніх вчителів практичного підходу до фактів, що аналізуються, а необхідність знаходити власні рішення виробляє в них конструктивний тип мислення.

Екологічна підготовка не може обійтись без упровадження в систему навчання інформаційних технологій, що відкриває нові можливості для моделювання та демонстрації різноманітних природних процесів і об'єктів; сприяє підвищенню інтересу і загальної мотивації навчання завдяки новим формам роботи і причетності до пріоритетного напрямку науково-технічного прогресу; активізує навчання завдяки використанню привабливих і швидкозмінних форм подання інформації; підвищує ефективність навчального процесу, зокрема, забезпечує індивідуалізацію та диференціацію навчання при різнорівневій підготовці; дозволяє об'єктивно перевірити та оцінити рівень навчальних досягнень майбутнього вчителя [5, с. 48].

Використання різноманітних педагогічних технологій дозволяє забезпечити підготовку майбутнього вчителя до створення екологоорієнтованого освітнього середовища, яке можна визначити як збалансовану динамічну систему найбільш сприятливих освітніх умов, необхідних для успішного формування екологічної культури особистості та її розвитку відповідно до своїх схильностей, задатків і суспільних запитів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, розглянуті вище педагогічні технології забезпечують більш якісну екологічну підготовку майбутнього вчителя, підвищують до неї інтерес, наповнюють творчими підходами та орієнтують на практичну екологічну діяльність.

Література

1. Бойчук Ю. Д. Екологія і охорона навколишнього середовища : навч. посіб. / Ю. Д. Бойчук, О. В. Солошенко, О. В. Бугай. – Суми : ВТД “Університетська книга”; К. : ВД “Княгиня Ольга”, 2005. – 302 с.
2. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід: дидактичний аспект / Ю. В. Васьков. – Х. : Скорпіон, 2000. – 120 с.
3. Вернадский В.И. Размышления натуралиста / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1977. Кн. 2. Научная мысль как планетарное явление. – 1977. – С. 67.
4. Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – Ростов н/Д. : Феникс, 1996. – 243 с.
5. Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи / Н. В. Вовковінська, Ю. О. Дорошенко, Л. М. Забродська та ін. ; за ред. В. М. Мадзігона, Ю. О. Дорошенка. – К. : Педагогічна думка, 2003. – 276 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст. – К. : Шкільний освіт, 2001. – 53 с.
7. Пехота О. М. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко. – К. : А.С.К., 2000. – 256 с.
8. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Х. : Колегіум, 2005. – 224 с.